

НАШ ЈЕЗИК
LIV CB. 2

УРЕЂИВАЧКИ ОДБОР

др Рајна ДРАГИЋЕВИЋ, др Јелена ЈОВАНОВИЋ СИМИЋ,
др Весна ЛОМПАР, др Драгана МРШЕВИЋ РАДОВИЋ,
др Марина НИКОЛИЋ, др Мирослав НИКОЛИЋ,
др Борђе ОТАШЕВИЋ, др Милица РАДОВИЋ ТЕШИЋ,
др Стана РИСТИЋ, др Марина СПАСОЈЕВИЋ,
др Срето ТАНАСИЋ

Уредник
др СРЕТО ТАНАСИЋ

Секретар
др Марина Спасојевић

Рецензенти
др Рајна Драгићевић, др Милош Ковачевић, др Александра Марковић,
др Драгана Мршевић Радовић, др Марина Николић,
др Милица Радовић Тешић, др Стана Ристић

Према мишљењу Министарства за науку, технологију и развој Републике Србије
бр. 413-00-1715/2001-01 ова публикација је од посебног интереса за науку.

НАШ ЈЕЗИК, часопис за српски књижевни језик, покренуло је 1932. г. Лингвистичко друштво у Београду, на челу са Александром Белићем, који је уредио седам књига предратне серије, као и девет књига и први двоброј десете књиге у новој, послератној серији часописа. Од 1960. до 1975. г. (књ. X/3–4–XXI/1–2) уредник часописа био је Михаило Стевановић, а у периоду од 1975. до 1996. г. (књ. XXI/3–XXX) Митар Пешикан. Часопис је од 1996. до 2005. г. (књ. XXXI–XXXVI) уређивао Мирослав Николић.

Наш језик излази у две годишње свеске, које чине једну књигу. Издаје га и прима рукописе Институт за српски језик САНУ, Кнез Михаилова 36, ел. пошта: isj@isj.sanu.ac.rs, nasjezikisjsanu@gmail.com.

Штампа: Службени гласник, Београд

CIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

81

НАШ језик / уредник Срето Танасић. – Год. 1, св. 1 (1932/33) – год. 8, св. 1 (1941); Н. с. књ. 1, (1949/50)–. – Београд : Институт за српски језик САНУ, 1932/33–1941; 1949/50– (Београд : Службени гласник). – 23 cm

Полугодишње
ISSN 0027-8084 = Наш језик
COBISS.SR-ID 615951

НАШ ЈЕЗИК

Књига LIV

Св. 2 (2023)

САДРЖАЈ

Поводи

- Академик Милка Ивић на страницама часописа *Наш језик*
(СРЕТО З. ТАНАСИЋ) 1–3

Чланци

- Љубиша и Његош – лексичке и фразеолошке паралеле
(Поглавље: *Фразеологизација и дефразеологизација*)
(РАДМИЛО Н. МАРОЈЕВИЋ) 5–16
- Именице којима се означавају прототипичне емоције у савременом
српском језику (АНА В. МИЛЕНКОВИЋ) 17–31
- Сложени условни везници у административно-правном стилу српскога
језика 19. века (ЈЕЛЕНА М. ПАВЛОВИЋ ЈОВАНОВИЋ) 33–46
- Реченице с експресивном вредношћу у наративи романа *Дервиш и смрт*
Меше Селимовића (АНЂЕЛА Б. МИТРОВИЋ) 47–66

Јубилеј

- 75 година Института за српски језик САНУ и његова издања
(СОФИЈА Р. МИЛОРАДОВИЋ) 67–71

Прикази

- Представљање *Анонширане библиографије Библиотеке*
Јужнословенског филолога (РАЈНА М. ДРАГИЋЕВИЋ) 73–78
- О *Аноншираној библиографији Библиотеке Јужнословенског филолога*
(АНА В. МИЛЕНКОВИЋ, ВЛАДИМИР Б. ЖИВАНОВИЋ) .. 79–82
- Едиција Монографије Института за српски језик САНУ (2004–2022)*
(АНА Р. САВИЋ ГРУЈИЋ) 83–85
- О *Монографијама* (СОФИЈА Р. МИЛОРАДОВИЋ) 86–88
- Каталог *Издања Института за српски језик САНУ 1947–2022*
(МАРИНА Љ. СПАСОЈЕВИЋ) 89–95

УДК: 811.163.41'367.634
811.163.41'38"18"

Оригинални научни рад
Примљено 31. октобра 2023. г.
Прихваћено 30. новембра 2023. г.

ЈЕЛЕНА М. ПАВЛОВИЋ ЈОВАНОВИЋ*

(Универзитет у Крагујевцу

Филолошко-уметнички факултет

Центар за научноистраживачки рад)**

СЛОЖЕНИ УСЛОВНИ ВЕЗНИЦИ У АДМИНИСТРАТИВНО- ПРАВНОМ СТИЛУ СРПСКОГА ЈЕЗИКА 19. ВЕКА

У раду се бавимо анализом сложених везника условне семантике у административно-правном стилу српскога језика 19. века. Корпус за истраживање чине уставни донети у току 19. века, законски текстови из *Зборника закона, уредби и уредбених указа за Кнежевину Србију*. Као допуну корпусу користили смо *Стенографске белешке о седницама Народне скупштинине Краљевине Србије* за 1898. годину. У раду је коришћен синтаксичко-семантички, функционалностилски, историјскојезички и метод теорије права. У грађи су пронађени сложени везници у *случају ако*, у *случају кад*, у *случају где*, у *случају да* и *на случај да*, од којих се нису сви задржали у савременом језику. Већина пронађених примера налази се у процесу формирања. Сложени везници условне семантике настају из потребе да се прецизирају одређене семантичке нијансе (као што су негативне последице доношења закона) или да би се растеретили једнолексемски семантички неспецификовани везници, којима се претежно изражава условно значење у 19. веку.

Кључне речи: зависносложена реченица, правни стил, сложени везници, условне реченице, 19. век.

* jeca.pavlovic.krusevac88@gmail.com, jelena.pavlovic@filum.kg.ac.rs

** Истраживање спроведено у раду финансирано је Министарство науке, технолошког развоја и иновација Републике Србије (Уговор о реализацији и финансирању научноистраживачког рада НИО у 2023. години број 451-03-47/2023-01/200198). Рад представља измењено поглавље докторске дисертације аутора под називом *Зависносложена реченица у административно-правном стилу српскога језика у XIX веку* (ментор проф. др Милош Ковачевић), одбрањене 3. октобра 2023. године на Филолошко-уметничком факултету у Крагујевцу пред комисијом у саставу проф. др Александар Милановић (председник), проф. др Владимир Поломац (члан) и проф. др Јелена Петковић (члан).

1. Увод

Циљ рада јесте анализа сложених везника условне семантике у административно-правном стилу српскога језика у 19. веку. Од тридесетих година 19. века, па кроз целу епоху, тече процес развоја српског друштва, културе и просвете, што има за последицу и стварање посебних функционалних стилова (Луковић 1994: 61–63). Убрзо се развија и српски правни систем (Луковић 1994: 27–82). Сложени везници настају као последица функционалностилске диференцијације која се дешава крајем 19. и почетком 20. века (Ковачевић² 2015: 239). Све наведено имало је за последицу стварање сложених везника, који су настајали или из потребе да се изрази ново значење, или из потребе да се спецификује нова нијанса у оквиру већ постојећих значења (Ковачевић² 2015: 239). Условно значење од средњовековне пословно-правне писмености изражавало се превасходно једнолексемским општеусловним везником *ако* (Павловић 2009: 304–305), који преовлађује и у 19. веку (Луковић 1994: 98; Павловић Јовановић 2023: 166–175). У правном стилу 19. века условно значење се изражавало и везником *кад*, у чијој се употреби запажа интерференција са временским значењем (Павловић Јовановић 2023: 179–184) и семантички неспецификованим контекстуално условљеним везником *где* (Павловић Јовановић 2023: 188–190). Преоптерећеност ових контекстуално условљених везника и њихова семантичка дифузност предуслов је за настанак сложених условних везника, које бележи и Веселина Ђуркин у савременом правном језику (Ђуркин 2018: 287–288). Тежња правног језика ка експлицитном изражавању и сложеним везницима запажена је у енглеском језику (Готи 2012: 56–57).

Што се тиче језика правних текстова 19. века, Милош Луковић оцењује њихов језик као „модернизовани доситејевски“, док језик друге половине 19. века карактерише као „вуковски“ (Луковић 1994: 51, 72). За корпус у раду су узети текстови устава штампани у 19. веку (1835, 1838, 1869, 1888, 1901), као и законски текстови из *Зборника закона, уредби и уредбених указа*. Корпус је допуњен *Стиенографским белешкама о седницама Народне скупштинине Краљевине Србије* за 1898. годину. Анализа је урађена комбинацијом синтаксичко-семантичке, историјскојезичке, функционалностилске методе, у комбинацији са анализом теорије права (Висковић 1989).

2. Теоријско-методолошке основе рада

Сложени везник представља „везничку јединицу сложене (чврсте, стабилне) структуре и јединственог значења, у чијем формирању,

као обликотворне структурне компоненте, учествују различите врсте ријечи (замјенички прилози, приједлози, партикуле, везници) или језичке јединице које у језику функционишу као функционално-семантички еквиваленти појединих врста ријечи (као што су приједлошки или прилошки изрази), а која се у субординираним реченичним структурама појављује у служби везника, тј. функционише као прости, једнолексемски зависни везник“ (Ђуркин 2018: 15). Издвојени су следећи критеријуми за њихову идентификацију: „(1) могућност супституције сложене везничке структуре простим, једнолексемским зависним везником, (2) блокираност конституената, (3) немогућност дисконтинуиране реализације структурних компонената сложеног везника, (4) могућност инверзивне трансформације зависне клаузе у чијој се иницијалној позицији налази конструкција чији везнички статус треба да утврдимо, (5) немогућност елидирања структурних компонената без последица на граматичком или семантичком плану реченице, (6) сталан и непромјенљив поредак интегралних дијелова сложеног везника, (7) семантичка цјеловитост, односно јединство значења“ (Ђуркин 2018: 37). Користићемо критеријум интерпункције да бисмо утврдили да је везник у постојности формиран (Милановић 2003). Додатно ћемо укључити и реанализу и генерализацију као основне механизме у историјској синтакси (Грковић Мејџор 2004: 130; Харис–Кембел 1995: 31). Због недостатака поузданих информатора (Грковић Мејџор 2004), као и због постојања прелазне фазе у процесу реанализе, везничке спојеве у којима не долази до срастања зваћемо везницима у процесу формирања, а за проверу користићемо критеријум интерпункције (Милановић 2003).

3. Анализа

3.1. Сложени везник у процесу формирања у случају ако

Почетну фазу формирања сложених везника условне семантике илуструје грађа из предстандардног периода. У овом периоду сложени везници често се јављају у примерима у којима је могућа двострука интерпретација. У неким примерима сложени условни везници могу се сматрати потпуно формираним, на шта указује контактна позиција делова везника, између којих нема интерпункције. Супституциони тест замене везником *ако/уколико* указује на то да се ради о условној семантици, а трансформациони тест премештања у постпозицију и тест провере немогућности дистактне реализације показују да се ради о формираном сложеном везнику (Ђуркин 2018: 141–155):

У случају ако би незадовољан био Касапинъ съ таксомъ овомъ, може се слободно за то тужити Срезскому Началнику (Указ 1. (Пр.) 1839/1840: 225) [→ Ако/уколико би незадовољан био Касапин с таксом овом, може се слободно за то тужити Срезскому Началнику / Може се слободно за то тужити Срезскому Началнику, у случају ако би незадовољан био Касапин с таксом овом / *У случају може се слободно за то тужити Срезскому Началнику ако би био незадовољан таксом овом].

Углавном су пронађени примери у којима везник није потпуно формиран, на шта указује употреба интерпункције, која сугерише интонациону паузу. Овакве конструкције, у којима постоји контактни положај предлошког израза и општеусловног везника *ако*, биле су предуслов да до реанализе дође:

А у случају, ако бы се доиста помѣшали, мораю и они, као и други, изъ оне стране долазећи, карантинирати (Уредба (29) 1841/45: 82) [→ ако/уколико би се доиста помешали, морају и они, као и други, из оне стране долазећи, карантинирати / ?морају и они, као и други, из оне стране долазећи карантинирати, у случају ако би се доиста помешали/ *а у случају морају и они како и други из оне стране долазећи, карантинирати ако би се доиста помешали].

Супстициони тест показује да се ради о условном значењу, али трансформациони тестови, у којима се добија неграматична реченица, показују да ови везници још увек нису у потпуности формирани.

Да се сложени везник у *случају ако* налази у процесу формирања, указује и то што се он користи у споју са корелативима у надређеној реченици. У првом чланку периода¹ употребљава се сложени везник у процесу формирања, а у аподози се јављају корелативи *ѿо* и *онда*. Ипак, у највећем броју примера се не употребљава корелатив. У протази је потенцијал, који у корпусу указује на мању вероватноћу остваривања радње, односно кодира мање пожељене ситуације (непослушност чиновника, претерану појаву богиња, прекорачење дуга, свађу међу војницима), а у аподози је футур први, модални глагол или императивна конструкција, чиме се кодира реакција власти на непожељне ситуације. Између два чланка периода (протазе и аподозе), може бити употребљен неки интерпункцијски знак (две тачке, запета или тачка и запета), ради посебног истицања:

¹ Под периодом у раду подразумевамо синтаксичку структуру типичну за 19. век, посебно за правни стил, која се састојала од протазе и аподозе (Новаковић 1870: 80).

(А) корелатив *ишо*:

потенцијал (протаза) + футур први (аподоза):

У случаю, ако бы какавъ млађий Чиновникъ, непослушавши такову прву напомену повторително дужности, кое му правило (1.) чиноредне млађине налаже, пренебрегавао и тако у поступку према старіима или у уредномъ и точномъ одправлянію нѣговы послова лакоумно или упорно погрѣшавао; ишо ће онаковога предпостављенный му Чиновникъ дужанъ быти, безъ сваке штеднѣ и совѣстно надлежной вышшой Власти (...) (Уредба (47) 1842/45: 169);

(Б) корелатив *онда*:

потенцијал (протаза) + модални глагол (аподоза):

Но као што остало стадо, у комъ су се богинѣ появиле, одъ болестны оваца изъ истога одлучити валя, такосе и сва друга стада у селу одъ нѣга одлучити мораю, мотрећи за тимъ добро, како се у њима овце држе; ерѣ **у случаю, ако бы се богинѣ на овима у више стада, дакле већ као редня, показале, онда** є нужно, сва стада еднога мѣста или села, у комъ се иста редня изродила, одъ стада оближњи мѣста часъ пре разлучити и подъ добру присмотру ставити (...) (Правила (78) 1844/45: 290–291);

(В) без корелатива:

потенцијал (протаза) + футур први (аподоза):

У случаю, ако бы дужникъ преко термина и дуже капиталъ задржати зажелію, моратъ ће благовременно одъ Финансіе санизволенѣ на то изискати, кое ће при маньима ка питалима до 1000 дуката 6 месецій напредъ чинити, при већима пакъ одъ 1000 дуката на єдну годину дана напредъ (Уредба XVI 1839/40: 118);

потенцијал (протаза) + модални глагол (аподоза):

Само у случаю, ако бы примѣтію, да се заповѣсть са обстоятелствама неслаже, треба да своје Началству благовременно представленіе учини (...) (Закон XXI 1839/40: 136);

потенцијал (протаза) + императивна конструкција (аподоза):

Будући да се изъ просте препирке често велике побуне родити могу, **зато у случаю, ако бы се међу войницима какова свађа догодила,** да се нико не усуди, своє другаре у помоць позывати, нити позвани на то да пристану (...) (Закон XXI 1839/40: 148).

У неким примерима, иако се ради о писаном језику, јасна је улога интонације у раздвајању предлошког израза и условне реченице, на шта указује и уметање целе конструкције испред именског дела предиката:

Изъ одговора нѣиногъ на то дознаѣ се станѣ здравля и оно странски краєва и оны, кои у карантинѣ ступаю, о комъ є овай **у случаю, ако бы иоле што поуздано о быѣу кужне болести разабрао, дужанъ, и надлежну вышу власть извѣстити** (Уредба (29) 1841/45: 64).

Условна клауза уведена везником у процесу формирања јавља се и у интерпозицији:

Зато ће баталіонни и ротни Коммандири **у случаю, ако бы кои Офицѣрь зажеліо свои послова ради ма на найкраѣе време одсутствовати**, свагда о томе одобренѣ одъ Штаба изискивати (Устројеније (1) 1845/47: 18).

Речца *ѣак*, која имплицира супротно значење (Јањушевић Оливери 2018: 154), може се уметнути између предлошког израза и општеу-словног везника *ако*, што указује на то да сложени везник није у потпуности формиран:

У случаю ѣакъ, ако ніє нужно, да се мѣсто одсутствуюѣгѣ Чиновника заступи, треѣа часть плате нѣгове остає на користь народне кассе, а после друга три мѣсеца цела плата (Правила (23) 1841/45: 40).

На то да везник није формиран, указују и случајеви додатне детерминације прилошког израза:

Само у ѣомъ єдномъ случаю, ако бы се ко у ону страну поради званичне службе послао, па бы се тамо окужіо и болестанъ натрагъ у ову страну вратио, валя га у карантинѣ примити, и у нѣму га, у одлученой шпитальској колиби, као и другогъ карантинисту, на комъ се куга за време періода укаже, гледати (Уредба (29) 1841/45: 68).

На семантичком и прагматичком плану употреба овог везника подудар се са употребом условне реченице уведене везником *ако* са потенцијалом. Ради се о кодирању непожељних ситуација (са гледишта законодавца). О оваквој употреби сложеног везника *у случају да*, а у нашем корпусу и *у случају ако*, писала је Веселина Ђуркин (2018: 143–145). Клаузама уведеним везником (везничким спојем у процесу формирања) *у случају ако* „саопштава се [...] неки непожељан догађај или околност као услов за реализацију радње у основној клаузи“ (Ђуркин 2018: 143–144). У питању су околности које носе негативну конотацију и које „изазивају или могу изазивати одређене последице

како на личном тако и на општем друштвеном плану“ (Ђуркин 2018: 144). Ради се и о догађајима који су непожељни за владајућу династију. У корпусу непожељне ситуације везују се за болести (кугу и богиње), за свађу међу војницима и њихово непожељно понашање, за кашњење дугова и различите неправилности у вези са њима, за непослушност војника и чиновника, као и за различите административне пропусте. Са гледишта правне норме, ове ситуације морају се кодирати да би се успоставила (привидна) контрола над стварношћу. Међутим, само постојање оваквих прописа слаби позицију законодавца и/или власти, те се везник у *случају ако* користи као еуфемистичко средство (Кликовац 2008: 76–78).

3.2. Сложени везник у *случају кад*

Сложени везник у *случају кад* бележи Веселина Ђуркин у административно-правном стилу савременог српског језика (2018: 150). Овај везник формиран је да би се омогућила „једнозначна кондиционална интерпретација реченице“ (Ђуркин 2018: 152). Уколико би се редуковао предлошки израз у *случају*, добила би се или временска реченица, или би реченица била двозначна (Ђуркин 2018: 152).

У предстандардом периоду примећен је контактни положај предлошког израза у *случају*, носиоца експлицитног значења условности, и полифункционалног везника *кад*. Овај спој касније се реанализира у сложени везник. У предстандардном периоду пронађене су и конструкције које немају статус везника у савременом језику, а у одређеним контекстима су се јавиле ради прецизнијег изражавања. У протази обично је свршени и несвршени презент или потенцијал, а у аподози футур први или неки од модалних глагола.

Сложени везник у *случају кад* у предстандардном периоду налази се у процесу формирања, на шта указују примери контактнoг положаја предлошког израза и везника, између којих се налази знак интерпункције. Углавном се јавља без корелатива, а понекад се користи са корелативом *онда*. Предикат у протази претежно је у потенцијалу: свршени презент (протаза) + футур први (аподоза):

Къ допунѣниѹ Уредбе о интабулацији подѣ 14. Септемврїа 1839 В. № 1157/С. № 1596. издане, Я самѣ, поводомѣ учинѣногѣ Совѣту подѣ 14. прош. мѣс. А. №387. пытаня Попечит. Правосудїа како ће Судови у **случаю, кадѣ се на єдно добро дужника више кредитора у єдномѣ магновению интабулацие: или прибѣлежїа ради прїяве**, поступати [→ ако/уколико/кад се на једно добро дужника више кредитора у једном магновенију интабулације; или прилежлија ради пријаве] (Указ (45) 1842/45: 163);

потенцијал (протаза) + футур први (аподоза):

У случаю, кадъ бы кои Профессоръ болестю или другомъ закономъ причиною одъ училиштны часова задржанъ быю, коє ће свагда неотложно Управителю явити [→Ако/ уколико/ кад би који Професор болестју или другом законом причином од училиштни часова задржан био, које ће свагда неотложно Управителю јављати], дужанъ ће быти Управитель или самъ таковога заступити, или наредбу учинити, да се заступи] (Устројеније (82) 1844/45: 335);

модални глагол у потенцијалу (протаза) + модали глагол (аподоза):

Училиштне часове дужни су Профессори прилѣжно и точно обдржавати; **и у случаю, кадъ бы збогъ важне законне причине какове изостати морали** [→и ако/ уколико/ кад би због важне законе причине какове изостати морали], треба да то Ректору благовременно яве, како ће се моћи наредба учинити, да се одъ другога у дужности заступе (Устројеније (82) 1844/45: 341);

модални израз (протаза) + модални глагол (аподоза):

Само у случају, кад није више могућно, да се првобитно опредељена цель завода постигне, може се употребити имање истога, на друге подобне цели, по пристанку оних, који би имали право надзора и управе (Устав 1869: 39).

Пронађени су и примери са корелативом *онда*:

У случаю, кадъ бы се при истому Суду судило коемъ годъ Топциѣ или Конянику, онда ће свагда присутствовати и свой гласъ имати у Судейскомъ засѣданію као и другій Членъ еданъ одъ Оберофицѣра судимогъ Топциѣ или Коняника (Устројеније (1) 1845/47: 21).

На процес формирања сложеног везника указују случајеви са додатно детерминисаним прилошким изразом:

Ово се разумѣва наравно у **ономъ случаю, кадъ узрокъ штете никакко небреженію пошилятеля или приѣмника приписати се не може** (Устројеније (69) 1843/45: 245).

Уметање партикуле *ѣак* и детерминација именице *случај* демонстративном заменицом *онај* указују на то да сложени везник није још увек формиран:

У случаю ѣакъ ѣомъ кадъ кои крадомъ изъ оне у ову страну пређе, или збогъ шверцованя, или посѣщенія родбине и приятелиа свойї, и тымъ єдну выше кућа помѣша и о томъ састанка Над-

зиратель дозна, дужанъ є одма, или самъ собомъ отићи, или Латова на мѣсто помешано послати, гдѣ (...) (Устројеније ХХІІІ: 167–168).

Пронађени су и примери потпуно формираног везника у пред-стандардном периоду. Ових примера има мало. У примеру који следи ради се о периоду састављеном од два чланка. Први чланак чини клауза уведена сложеним везником, а у аподози се налази корелатив *онда*. Између два чланка периода налази се тачка и запета. Глагол протазне клаузе је у финалној позицији, што је типично за предстандардни период:

У случаю кадъ Чиновникъ кои збогъ кривице какове подь изслѣдованіе судейско подпадне, збогъ кое се одъ званія одлучити (суспендирати) мора [→ ако/уколико Чиновник који због кривице какове под изследованије судејско подпадне, због које се од званија одлучити (суспендирати) мора / Половина ће се његове плате задржати, у случају кад Чиновник због кривице какове под изследованије судејско подпадне]; онда ће се половина плате њгове задржавати, а половина као часть препитателна нѣму издавати (...) (Правила (63) 1843/45: 209).

Примере потпуно формираног везника, према правилима стандардног језика, премештати, а трансформациони тест показује да се везник не може реализовати у дистактном положају:

У случају кад престо према одредбама овог Устава остане без наследника, Министарски ће савет узети краљевску власт у своје руке [→ ако/уколико престо према одредбама овог Устава остане без наследника / Министарски ће савет узети краљевску власти у своје руке у случају кад престо према одредбама овог устава остане без наследника / *У случају Министарски савет ће узети краљевску власт у своје руке кад престо према одредбама овог устава остане без наследника] (Устав 1888: 20).

У предстандардном периоду примећен је спој у *приликама* + сложена реченица уведена семантички неспецификованим везником *кад*:

У приликама, кадъ бы каква особито важна лица молила, да се за нѣи у томъ 23. §. прописанный карантинирания періодъ скрати, Князь ће и нитко другій, имати право, колико за добро и нужно нађе, и по доброты станя здравля оны предѣла, изъ кои поменуता лица долазе, и одъ тога 5. 23. изятіе учинити, и за такова краіій періодъ опредѣливати (Указ (46) 1842/45: 164).

3.3. Сложени везник у *случају где* у процесу формирања

У предстандардном периоду пронађени су и спојеви у *случају где/где*. Међутим, не долази до формирања сложеног везника. Примећена је додатна детерминација предлошког израза, која у првом примеру блокира стварање везника. У протази се налази потенцијал, а у аподози футур први:

У случаю сѣорномъ, где бы се пытанѣ родило, да ли є Поштанска такса право размѣрена, да ли є при приманю и отправляню стварій поступакъ по пропису точно наблюдаванъ, и єсу ли условія прописана точно испунѣна, тужитель жалбу ће свою предавати Управителсуву Поштанскомъ (...) (Устројеније (69) 1843/45: 244); Указъ овај служиће Попечительству за правило, као допупенѣ къ оной горепоменутой уредби; когъ ће се Оно вообште у **случаю, гди бы се годъ нужда у овомъ смотренію почувствовала у напредакъ придржавати** (Указ (86) (Пр.) 1843/45: 354).

Између предлошког израза у *случају* и семантички неспецификованог везника *где* може се уметнути партикула *ѣак*:

У случаю пакъ, гди нити бы было законны правила нити на ставленія надлежногъ Попечительства, треба да се држе постоећи и наблюдаваны обычая, и да слушаю гласъ совѣсти и здравога разума (Уредба (79) 1844/45: 297).

Појава спојева у *случају где/где* последица је полифункционалности везника *где/где* у предстандардном периоду, током кога се овај везник користио и у условном значењу. Ови спојевии могу се јавити у постпозицији и у препозицији. У клаузи уведеној везником *где* јавља се потенцијал, а у аподози футур први и модални глаголски облици. У савременом језику сложени везник у *случају где* није формиран.

3.4. Сложени везник у *случају да*

У другој половини века среће се сложени везник у *случају да*, који у оквиру административно-правног стила краја 19. века бележи Веселина Ђуркин. Његова функција је изражавање евентуалног будућег услова (2018: 141–147, 143):

У случају да је тај број једнак на више листа, решиће коцка којој се листи има дати посланичко место (Устав 1888: 26).

У предстандардном периоду, овај везник је у процесу формирања, што показује употреба интерпункције. Бележи се и употреба корелатива *ѣо*:

У случају, да онај, кој из касе новаца прийма, не би писати знао, то є нужно, да и онај, кој овога име на квити напише, свое име већегъ вѣроятія ради подпише; а приматељ новаца да поредъ свога имена печать или крстъ приложи (Уредба ХХ 1839/40: 130).

Интерпункција се јавља и на самом крају века, па су предлошки израз *у случају* и субординатор раздвојени запетом. Према свим другим критеријумима, ради се о формираном везнику, што показује тест пермутације зависне клаузе и немогућност дистактне реализације делова сложеног везника:

У случају, да се новчана казна не може наплатити, замениће се затвором, рачунајући 2 динара за дан затвора [→ Ако/уколико се новчана казна не може наплатити, замениће се затвором / Новчана казна замениће се затвором, у случају да се не може наплатити/ * У случају замениће се затвором новчана казна ако се не може наплатити (...)] (Стенографске белешке 1899, Предлог закона о народним школама, 231).

Овај везник кодира мање пожељне ситуације, као што је случај и са везником *у случају ако* (Ђуркин 2018: 145). У питању су случајеви као што је болест неког од чланова намесништва, случај једнаке поделе гласова, случај да се казна не може наплатити и тако даље.

3.5. Сложени везник *на случај да*

У стандардном периоду спорадично се јавља формиран везник *на случај да* са акузативном формом предлошког израза:

На случај да се који од изабраних грађана не би примио избора, решаваће се по одредбама општинског закона, које се односе на општинске одборнике [→ Ако/уколико се који од изабраних грађана не би примио избора, решаваће се по одредбама општинског закона / Решаваће се по одредбама општинског закона, на случај да се који од изабраних грађана не би примио избора / * На случај решаваће се по одредбама општинског закона да се који од изабраних грађана не би примио избора (...)] (Стенографске белешке 1899: 243, предлог закона).

4. Закључак

У раду смо се бавили анализом статуса сложених везника у административно-правном стилу српског језика у 19. веку. Утврђено је да се сложени везници срећу већ у 19. веку, како у предстандардном, тако и у периоду стабилизације савременог српског језика. У раду

се анализирају сложени везници настали у процесу реанализе предлошког израза са лексемом *случај* и семантички неспецификованог једнолексемског везника. Већина пронађених примера окарактерисана је као везници у процесу формирања, на шта указује више чинилаца, као што су критеријум интерпункције (коришћење запете између делова везника), уметање речце *иак*, коришћење детерминатора у оквиру предлошког израза, као и употребљени тестови (тест инверзије и трансформационо-супституцини тест). Запажени су и контексти где постоје услови за реанализу, али до реанализе не долази. Сложени везници условног значења користе се да би се растеретили семантички неспецификовани везници (*ако, кад, где*), али и да би се изразила прецизнија значења (као што је значење непожељних ситуација). Од пронађених сложених везника није задржан везник у *случају где*, пошто би његова употреба довела до преоптерећења система.

ИЗВОРИ

- Зборник 1840: Сборникъ законъ и уредбъ и, уредбены` указа, изданы` у Княжеству србскомъ одъ времена обнародованогъ Уставаземальскогъ (13. Февр. 1839. до Април. мес. 1840) I., печатано у Књигопечатњи Княжевства србскогъ, у Београду, 1840.
- Зборник 1845: Сборникъ законъ и уредбъ и, уредбены` указа, изданы` у Княжеству србскомъ, одъ Априла 1840. до конца Декмвра 1844. Г. II. часть, печатано у Књигопечатњи Княжевства србскогъ, у Београду, 1845.
- Зборник 1847: Сборникъ законъ и уредбъ, и уредбены` указа, изданы` у Княжеству србскомъ, одъ 1огъ Януара 1845 до конца Декмвра 1846 (съ прибавленіемъ неки старіи). III. У Београду: Печатано у Књигопечатњи Княжевства србскогъ.
- Стенографске белешке 1899: Стенографске белешке о седницама Народне скупштине Краљевине Србије за 1898. годину, Београд: Државна штампарија.
- Устав 1835: Уставъ Княжевства Сербіе изданъ и заклетвомъ потврђенъ о Сретенской скупштини 1835 год., У Крагуевцу, У Княжеско-Србской Типографіи, 1835.
- Устав 1938: Уставъ Княжевства Сербіе (Султанскій Хагишерифъ истекшіи около половине Шевала 1254 (одъ 10/12 до 12/24 Декемврія 1838) содржаваюћий Уставъ, дарованый Нѣговымъ Высочествомъ жителяма Нѣгове провинціе Сербіе, Моему Везиру, Юсуфъ-Мухлисъ-Паши (да бы онъ быо прославлѣнъ!) и Князу Народа Србскогъ Ми-

- лошу Обреновићу (да би н'говь конаць быо щастљивъ!), Београд, Књажеско српска књигопечатња, 1839.
- Устав 1869: Устав Књажевства Србије проглашен на Петров-дан на Великој Народној Скупштини држаној у Крагујевцу о Духовима 1869, у Београду, у Државној штампарији, 1869.
- Устав 1888: Устав Краљевине Србије проглашен 22 децембра 1888. год. на Великој Народној скупштини држаној у Београду месеца децембра 1888. год., у Београду, штампано у Краљевској српској државној штампарији, 1888.

ЛИТЕРАТУРА

- Висковић 1989: Nikola Visković, *Jezik prava*, Zagreb: Naprijed.
- Готи 2012: Maurizio Gotti, Text and Genre, in: Peter M. Tiersma, Lawrence M. Solan (eds.), *The Oxford Handbook of Language and Law*, Oxford: Oxford University Press, 27–38.
- Грковић-Мејџор 2004: Јасмина Грковић-Мејџор, Увод у историјску синтаксу, у: *Предавања из историје језика, Лингвистичке свеске 4*, Нови Сад: Филозофски факултет, 103–144.
- Ђуркин 2018: Веселина Ђуркин, *Сложени зависни везници у српском језику (и њихова функционалност и стилска дистрибуција)*, Београд: Јасен.
- Јањушевић Оливери 2018: Ана Јањушевић Оливери, *Интензификацијорске њарџикуле у савременом српском језику*, Косовска Митровица: Филозофски факултет у Приштини са привременим средиштем у Косовској Митровици — Никшић: Матица српска – Друштво чланова у Црној Гори, Одјељење за српски језик.
- Кликовац 2008: Duška Klikovac, *Jezik i moć: ogledi iz sociolingvistike i stilistike*, Beograd: XX vek.
- Ковачевић² 2015: Милош Ковачевић, *Кроз синтагме и реченице*, Београд: Јасен.
- Луковић 1994: Милош Луковић, *Развој српскога њравног сџила, џрилог историји језика и џрава у Србији*, Београд: Службени гласник.
- Милановић 2003: Александар Милановић, Корелативи у српској сложеној реченици из XIX века, *Научни сасџанак славистџа у Вукове дане 31/1*, Београд, 81–90.
- Новаковић 1870: Стојан Новаковић, *Српска синџакса за ниже гимназије и реалке Кнежевине Србије*, Београд: Државна штампарија.
- Павловић 2009: Слободан Павловић, *Сџаросрпска зависна реченица од XII до XV века*, Сремски Карловци – Нови Сад: Издавачка књижарница Зорана Стојановића.
- Павловић Јовановић 2023: Јелена Павловић Јовановић, *Зависносложена реченица у администџраџивно-џравном сџилу српскога језика у XIX*

веку, необјављена докторска дисертација, Крагујевац: Филолошко-уметнички факултет.

Харис–Кембел 1995: Alice Harris, Lyle Campbell, *Historical Syntax in Cross-Linguistic Perspective*, Cambridge: Cambridge University Press.

Jelena M. Pavlović Jovanović

COMPLEX CONJUNCTIONS IN CONDITIONAL SEMANTICS
WITHIN THE ADMINISTRATIVE AND LEGAL REGISTER
OF 19TH CENTURY SERBIAN LANGUAGE

S u m m a r y

In this paper we have analyzed complex conjunctions in conditional semantics employed within the administrative and legal register of the 19th century Serbian language. The corpus consists of Constitutions introduced during the 19th century, legal texts from the Collections of Laws and Decrees and regulatory decrees of the Principality of Serbia. Additionally, we used stenographic notes from the meetings of the National Assembly of the Kingdom of Serbia from the year 1898. We utilized the following methods of analysis: semantic, functional, stylistic, historical linguistic and theory of law. In the observed corpus we found complex conjunctions у случају ако, у случају кад, у случају где, у случају да and на случај да – some of which are no longer used in the contemporary Serbian language. The majority of the noted examples were in the process of standardization. Complex conjunctions in conditional semantics are formed in order to precisely pinpoint to certain semantic nuances (such as the negative consequences of introducing specific laws) or to diversify the vocabulary of the text and lessen the dominance of the monolexical unspecified conjunctions that were primarily used to express conditionality in the 19th century.

Keywords: complex dependent sentence, administrative and legal register, complex conjunctions, conditional sentences.